

Samengestelde gezinnen

Nederlands Jeugdinstituut

www.nji.nl

2014

Samengestelde gezinnen zijn gezinnen waarbij een ouder een kind heeft uit een vorige relatie. Naar verwachting zal dat in de toekomst toenemen. Een stiefgezin wordt gevormd na echtscheiding of na overlijden van een van de ouders. Omdat de woorden stiefmoeder, stiefvader en stiefkind negatieve associaties hebben, wordt in de hulpverlening gesproken over samengesteld gezin.

Achtergronden

Bijna 10 procent van alle gezinnen is een samengesteld of stiefgezin, ook wel nieuw gezin genaamd. De verhoudingen binnen een samengesteld gezin zijn vaak complex. Kinderen moeten wennen aan het nieuwe gezin en aan de stiefouder. En omgekeerd moet de stiefouder een band opbouwen met de kinderen. In de hulpverlening is dit onderwerp nog onderbelicht.

Daarnaast worden ook de volgende benamingen gebruikt: combinatiegezin, plusouder gezin, patchworkgezin of nieuw gezin. Stiefgezinnen kennen verschillende verschijningsvormen:

- Samengesteld gezin: als beide ouders kinderen meebrengen vanuit een vorige relatie.
- Stiefvadergezin: als de kinderen uit een eerdere relatie van de moeder komen.
- Stiefmoedergezin: als de kinderen uit een eerdere relatie van de vader komen.

Het ene gezin is fulltime bij elkaar, en er zijn ook parttime, halftime en weekend stiefgezinnen al dan niet in een co-oudersituatie. Stiefvadergezinnen zijn vaker fulltime gezinnen en stiefmoedergezinnen vaker parttime. De categorie halftime gezinnen (met diverse oudercombinaties) groeit snel.

In ongeveer een derde van de nieuwe gezinnen nog een of meer gezamenlijke kinderen worden geboren. Vanuit het perspectief van die kinderen is het gezin geen stiefgezin maar een kerngezin ('oorspronkelijk' gezin).

Cijfers

Iets meer dan de helft van de kinderen met gescheiden ouders krijgt vroeg of laat te maken krijgt met een stiefouder, blijkt uit het onderzoek 'Scholieren en Gezinnen 2011'. Uit ander onderzoek blijkt dat na enige tijd in ongeveer 40 procent van de scheidingsgezinnen een stiefouder aanwezig is (Haverkort en Spruijt 2012).

Het aantal stiefgezinnen is in Nederland ongeveer 184 duizend. Dat berekenden de scheidingsonderzoekers Ed Spruijt en Helga Kormos (2010) op basis van cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek over eenoudergezinnen en de verhouding tussen eenoudergezinnen en

stiefoudergezinnen uit diverse grote onderzoeken. Dat aantal is 9,5 procent van het totaal aantal gezinnen met thuiswonende kinderen onder de 18 jaar.

Waar kinderen van gescheiden ouders wonen

Naar schatting maken jaarlijks 70.000 thuiswonende kinderen een echtscheiding van de ouders mee. Op de vraag of ze bij vader, moeder of allebei wonen, geeft 74 procent van de kinderen met gescheiden ouders aan bij moeder te wonen, 6 procent bij vader en 20 procent bij allebei (co-ouderschap). Dit blijkt uit een enquête onder scholieren uit de hoogste twee groepen van de basisschool en de laagste drie leerjaren van het voortgezet onderwijs (Scholieren en Gezinnen 2010). Iets meer dan de helft van de kinderen met gescheiden ouders van 9 tot 16 jaar woont in het nieuwe gezin ook met een stiefouder, zo geven ze zelf aan (onderzoekperiode 2006-2009).

Opgroeien en opvoeden

Kinderen moeten vaak wennen aan het nieuwe gezin en aan de stiefouder. En omgekeerd moet de stiefouder een band opbouwen met de stiefkinderen. De stiefkinderen hebben daarnaast een band met hun biologische ouders. Botsende loyaliteiten zijn een bron van conflicten. Dit maakt dat de verhoudingen binnen een stiefgezin complex zijn.

Opgroeien in verschillende leeftijdsfasen

Kinderen in samengestelde gezinnen hebben in verschillende leeftijdsfasen behoefte aan steun. Hieronder informatie over ontwikkeling en behoeften per leeftijdsfase en in het algemeen.

Baby, peuter en kleuter

Een kind in deze leeftijdsfase is erg afhankelijk van de verzorging, liefde en aandacht van de ouders en kan nog niet (goed) beseffen wat er gebeurt. Het kan wel de emoties en gevoelens van ouders oppikken. Dat kan negatief uitwerken op het kind. Het is belangrijk dat de ouder zelf zoveel mogelijk voor de kinderen blijft zorgen wanneer er een nieuwe partner komt. Vaste rituelen moeten zoveel mogelijk gelijk blijven. Een kleuter geef je ook spelenderwijs uitleg over de komst van de nieuwe partner en zijn of haar rol. Houdt er rekening mee dat wanneer een nieuwe relatie verbroken wordt dat een verlieservaring voor het kind kan zijn.

Kinderen van 6 tot 9 jaar

Deze kinderen hebben vaak een duidelijke en uitgesproken mening. Ze zijn het leven dat ze leiden gewend en accepteren het gezag van een stiefouder niet zomaar. Een kind van deze leeftijd heeft nog veel steun en troost nodig van ouders. Door de komst van een nieuwe partner kan het kind denken dat er minder aandacht is voor hem of haar, en zich daarom juist gaan afzetten tegen de nieuwe partner. Als het kind vindt dat zijn ouder vooral opkomt voor de nieuwe partner kan het zich afgewezen voelen en zich ook gaan verzetten tegen de eigen ouder.

Kinderen van 9 tot 12 jaar

Deze kinderen begrijpen goed wat er gebeurt bij een scheiding. Ze kunnen zich schamen voor hun verliefde ouder en op zoek gaan naar een schuldige voor de scheiding. Het kind kan zich ook in de steek gelaten voelen door zijn of haar ouder. Het kind heeft tijd nodig om te wennen aan de nieuwe partner. Op deze leeftijd is het belangrijk om het kind serieus te nemen en te bespreken hoe het kind het vindt dat de ouder gaat samenwonen met de nieuwe partner.

Jongeren van 12 tot 16 jaar

Jongeren van deze leeftijd maken zich los van hun ouders. Een nieuwe partner is iets van hun vader of moeder en niet van hen. Veel pubers hebben in eerste instantie moeite met het accepteren van een nieuwe partner, zeker wanneer die volgens hen de oorzaak is geweest van de breuk tussen hun ouders. Voor de achterblijvende partner is het van belang om ondanks de eigen pijn over de relatiebreuk de puber te stimuleren contact te hebben met de andere partner, om te voorkomen dat de puber in de problemen komt. Een kind is verbonden met beide ouders en door ontkenning en veroordeling van een van hen, kunnen er problemen ontstaan. (Haverkort e.a., 2012).

Verandering en verlies

Kinderen die met een stiefgezin te maken krijgen, hebben daaraan voorafgaand al een ingrijpende gebeurtenis (overlijden of scheiding) meegemaakt. De vorming van het nieuwe gezin brengt opnieuw een verandering met zich mee van bijvoorbeeld levensstijl, waarden, normen en gewoonten. Het kind verliest bijvoorbeeld de exclusieve aandacht van de ouder. Verandering en verlies kunnen gevoelens van rouw, verdriet en pijn geven en weerstanden creëren (Panders 2007).

Het kind in relatie tot stiefouders

De komst van een nieuwe partner in het leven van zijn vader of moeder, betekent dat het kind moet leren leven met één ouder in combinatie met die nieuwe ouder. Het kind leert zijn vader of moeder op een andere manier kennen, het draagt bij aan een nieuwe gezinssfeer en krijgt misschien een andere rol. De komst van een nieuwe partner verplicht het kind om zich aan te passen en kan het gevoel van verlies en rouw activeren. Het moet de hoop opgeven dat zijn ouders zich zullen verzoenen en opnieuw samen zullen zijn, het moet de aandacht van zijn vader of zijn moeder met een of meer anderen delen (eventueel de kinderen van de nieuwe partner) en een nieuwe plaats zoeken in een ander gezin. En dit misschien in twee woningen tegelijkertijd. Jonge kinderen die in twee woningen wonen maken veel wisselingen mee die verwarrend kunnen zijn. Tijdsbesef en het maken van afspraken, bijvoorbeeld wanneer het bij pappa of mamma is, gaan vaak langs het kind heen. Het kind kan het moeilijk hebben om deze veranderingen te aanvaarden en zal misschien proberen de nieuwe partnerrelatie tegen te werken (De Potter 2008).

Eigen positie bepalen van het kind

Bij een stiefgezin moet een kind opnieuw een plek vinden. Kinderen kunnen in het oorspronkelijke gezin de oudste zijn geweest en in het nieuwe stiefgezin dit niet meer zijn. Of een kind verliest zijn positie als enig kind. Dit kan verwarring geven. Sommige kinderen passen zich aan en kunnen hiermee overweg, andere wijzen zowel de stiefouder als het nieuwe gezin af. Maar in beide gevallen moeten de kinderen een eigen plaats vinden binnen deze nieuwe relaties en een evenwicht vinden tussen mogelijke liefde- en haatgevoelens, tussen macht en wedijver. Deze nieuwe relaties kunnen naast elkaar bestaan of zich ontwikkelen, maar ze kunnen ook uiteen vallen als zich een probleem voordoet. Dat geldt ook voor de ouders. Ook kunnen stiefkinderen en stiefouders zich soms buitengesloten voelen. Het kind groeit op in twee huishoudens, elk met eigen regels. Hoe duidelijker de regels zijn, hoe beter en veiliger dit is voor het kind.

Relatie kind en stieffamilie

Loyaliteitsconflict tussen kinderen en stiefouders

Idealiter ontwikkelt een ouder vanaf de geboorte een sterke band met zijn of haar kind. De biologische ouder en kinderen hebben een eigen historie en een bepaalde band. De komst van een

stiefouder creëert nieuwe relaties die ontwikkeld en gevoed moeten worden, zowel tussen de nieuwe volwassen partners, als tussen stiefouder en kind. Daarnaast heeft het kind een tweede biologische ouder aan wie het zich verbonden voelt. Voor een kind is het belangrijk dat het van de andere ouder mag blijven houden.

Een kind kan zich afgewezen voelen als de ouder een nieuwe partner heeft. Loyaliteiten liggen daarmee complex, botsen met elkaar en vormen vervolgens soms een bron van conflicten. Een stiefouder kan te maken krijgen met loyaliteitsproblemen van de stiefkinderen. De stiefkinderen kunnen zich afzijdig van de stiefouder houden omdat zij warm contact kunnen zien als verraad aan hun biologische ouder.

Meer problemen in stiefmoedergezinnen

Het is voor kinderen over het algemeen moeilijk om aan een nieuw gezin te wennen. Kinderen uit stiefmoedergezinnen (een gezin waar ze met de biologische vader en de stiefmoeder samenwonen) lijken iets meer problemen te vertonen dan kinderen uit stiefvadergezinnen (een gezin waar ze met de biologische moeder en de stiefvader samenwonen). Dit heeft verschillende redenen, bijvoorbeeld omdat:

- kinderen met problemen na de scheiding vaker bij vader wonen;
- stiefmoeders gemiddeld jonger zijn en minder ervaren als opvoeder dan hun partner;
- stiefmoeders gemiddeld meer taken binnenshuis krijgen;
- vaders te snel en te veel opvoedtaken aan de stiefmoeder overlaten;
- stiefmoeders de kinderen van hun nieuwe partner er niet altijd graag bij willen hebben. (Spruijt en Kormos 2010).

Ontwikkeling en welzijn kinderen

Kinderen doorlopen verschillende ontwikkelingsfasen. De situatie in een stiefgezin is ook afhankelijk van hun leeftijd. Kinderen moeten zich aanpassen aan de nieuwe realiteit van een nieuwe stiefouder en soms ook stiefkinderen. Als het kind zich aan de kant gezet voelt, kan dit verschillende reacties oproepen. Voor meer informatie over de gevolgen voor kinderen naar ontwikkeling en leeftijd zie dossier Scheiding.

Uit het onderzoek 'Scholieren en Gezinnen 2010' valt op dat stiefkinderen iets meer last hebben van internaliserende problemen zoals angstgevoelens en depressieve gevoelens dan kinderen uit eenoudergezinnen. Ook gebruiken de kinderen iets meer en vaker alcohol. Stiefkinderen scoren echter beter op schoolcijfers. Het kan zijn dat bij de komst van een stiefouder er meer op het schoolwerk wordt gelet. Het welbevinden van kinderen hangt sterker samen met de band met de stiefvader dan met de band met de biologische, uitwonende vader (Spruijt 2010).

Uit het onderzoek 'Scholieren en Gezinnen 2011' blijkt dat het beter gaat met kinderen in een situatie van co-ouderschap, ook als er in een van de twee gezinnen een stiefmoeder aanwezig is. Als kinderen ouder worden kiezen ze wel vaker voor een vaste woonplek, meestal bij de moeder (Haverkort en Spruijt, 2012).

Band met stiefouders, stiefbroers en stiefzussen

Het Verwey-Jonker Instituut heeft in 2009 een onderzoek uitgevoerd onder kinderen en jongeren in gezinnen waarbij vragen zijn gesteld over het functioneren van het (stief)gezin. Hoe kijken kinderen van 6 tot 18 jaar aan tegen de opvoeding in hun gezin, scheiding en hoe ze later zelf willen opvoeden.

Hieruit blijkt dat stiefkinderen wat zelfstandiger zijn. Kinderen worden minder vaak naar bed gebracht door ouders (65 procent tegen 90 procent in tweoudergezinnen) en ze spelen wat minder vaak met ouders. Jongeren in stiefgezinnen worden minder vaak geholpen bij hun huiswerk. Als kinderen met een stiefouder iets heel graag willen, vragen ze dit vaker alleen aan hun eigen moeder en minder vaak aan beide ouders of hun stiefvader (de geïnterviewde kinderen uit een stiefgezin waren voornamelijk gezinnen met een stiefvader).

De band met de stiefvader is in de meerderheid van de gezinnen goed, hoewel er wel een verschil is met de band met de eigen biologische vader in andere gezinnen. Kinderen die met hun eigen vader wonen, vinden hem in 93 procent van de gevallen een heel belangrijk persoon in hun leven. Voor stiefvaders geldt dit maar voor driekwart. Tegelijkertijd zijn stiefvaders belangrijker voor kinderen die in een stiefgezin wonen, dan hun eigen uitwonende vader: slechts de helft vindt hem belangrijk.

De sfeer in stiefgezinnen kan iets meer gespannen en iets minder ondersteunend zijn dan in oorspronkelijke tweoudergezinnen. Kinderen in stiefgezinnen voelen zich iets minder vaak goed thuis dan kinderen en jongeren in andere gezinnen. Verder vinden kinderen met een stiefvader dat zij te weinig vrijheid krijgen, dat er minder aandacht voor hen is en dat ze weinig invloed hebben bij onenigheid in het gezin.

De relatie met stiefbroers en stiefzussen is minder hecht

Bij een scheiding en bij het ontstaan van een nieuw gezin zijn broers en zussen heel belangrijk voor het kind, vooral door het permanente contact dat het kind met hen heeft. De broer of zus is vaak de enige persoon die de gezinswereld van de vader en van de moeder kent, de enige waarmee er geen breuk is. Het is degene waarmee hij zijn gevoelens kan delen over het verlies, eventuele schuldgevoelens, de pijn van de scheiding of de druk van een ouder die zich als slachtoffer opstelt.

Het samenleven met stiefbroers of stiefzussen is een ander verhaal. Deze constellatie is kwetsbaar, want deze situatie bestaat slechts in verhouding tot het nieuwe koppel en verdwijnt doorgaans wanneer het stel uit elkaar gaat. Het probleem is dat het kind bij de vorming van een nieuw gezin zich opeens (gedwongen) opgenomen ziet in een leefomgeving, met een onbekend kind of jongere met wie het niets gemeen heeft. Het kost tijd om de nieuwe stiefbroer of -zus te aanvaarden. Het duurt vaak lang voordat kinderen het gevoel hebben dat zij erbij horen. Het samenleven met de stiefzus of stiefbroer kan een omwenteling teweeg brengen voor het kind.

Nieuw samengestelde broer- en zusrelaties zijn minder hecht dan gewone broer- en zusrelaties. Hun onderlinge band is anders, zij zijn niet onlosmakelijk met elkaar verbonden lotgenoten. De geboorte van een halfbroer of -zus kan bij het kind de pijn van de scheiding van zijn ouders zichtbaar maken. Aan de andere kant kan de geboorte van een kind het nieuwe gezin hechter maken. De kinderen delen met z'n allen deze gebeurtenis: de beide partners zijn ouders en de kinderen zijn allemaal halfbroers of -zussen van dezelfde baby (De Potter 2008).

Stiefgrootouders

Een stiefgezin kan ook voordelen hebben, bijvoorbeeld op het gebied van sociale contacten en zorg. Een kind met stiefouders, dus drie of vier ouders in totaal, heeft ook meer grootouders. Al die volwassenen willen iets met het kind. Het zou belastend kunnen zijn voor het kind, maar dat hoeft niet verkeerd te zijn. In een uitgebreide familie als een stiefgezin lijkt het een beetje op de grote gezinnen uit de jaren vijftig van de vorige eeuw. Er zijn minder contacten omdat de groep groter is, maar de keus is ook groter. Er is altijd wel iemand bij met wie je goed kunt opschieten (Haverkort en Spruijt, 2012).

Opvoeden

Een stiefgezin wordt wel vergeleken met een fusie tussen twee bedrijven: elk met een eigen cultuur en een eigen geschiedenis. Het opbouwen van een nieuw gezin is ingewikkeld. Het leven van iemand die stiefouder wordt, verandert bijvoorbeeld doordat het leefritme aangepast moet worden aan het kind, zoals opstaan en etenstijden. Dat betekent verlies van het eerdere vrije leven zonder de verantwoordelijkheden van een opvoeder. De weg naar een goed lopend, stabiel stiefgezin kent net als het ouderschap na scheiding bepaalde valkuilen (Heybroek en Overgaauw 2010).

De nieuwe partners delen eerst een liefdesrelatie en ondersteunen elkaar daarnaast in de opvoeding van de kinderen. Tussen de ouders en kinderen bestaat een bloedband. De band tussen stiefouders en stiefkinderen heet een verworven band (Haverkort en Spruijt 2012).

Wanneer nieuwe partners in grote lijnen dezelfde manier van opvoeden volgen is dat zowel voor de partners als voor de kinderen duidelijk. Voor opvoedstijlen zie dossier Gezinnen.

Stiefouderschap heeft tijd nodig om te groeien

Een stiefrelatie is een zorgrelatie zonder biologische of juridische band. Door deze positie kan een stiefouder zich bedreigd en niet erkend voelen. Een stiefouder heeft geen garantie dat zijn of haar inspanningen gewaardeerd zullen worden. Ondanks alle goede bedoelingen en inzet kan de stiefouder zich afgewezen voelen door het kind, door de partner, door de andere ouder, door de familie en door vrienden of officiële instanties (Cottyn 2011).

Stiefgezinnen ervaren de eerste jaren als zwaar. Er spelen veel zaken die in andere gezinnen niet spelen. Je kunt stiefouder worden zonder dat je de kans hebt gekregen om in het ouderschap te groeien. Een stiefouder die zelf geen kinderen heeft en in het gezin komt, is zich niet bewust van alle aspecten van het ouderschap. Voor de biologische ouder kan het vanzelfsprekend zijn dat de nieuwe partner hetzelfde voelt voor zijn of haar kinderen als de biologische ouder. Het vraagt van beide ouders tijd om in de nieuwe rol te groeien en de kinderen te leren kennen (Heybroek en Overgaauw 2008).

Aanpassing in een nieuw gezin

Een nieuw samengesteld gezin vergt van kinderen veel aanpassing: verhuizen, het wekelijks heen en weer bewegen tussen twee gezinnen, en leren omgaan met andere regels en gewoonten. Kinderen kunnen zich bedreigd voelen door de komst van een nieuwe partner. Zij kunnen te maken krijgen met een andere opvoedstijl van de nieuwe stiefvader of stiefmoeder. Het kost tijd om met de nieuwe partner van hun ouders een band op te bouwen. Zij moeten ook hun plek weer vinden in het nieuwe gezin als zij deel gaan uitmaken van een stiefgezin met kinderen.

Of het nieuwe gezin een evenwicht vindt, hangt af van verschillende factoren: het verleden van het gezin, de manier waarop de scheiding is verlopen, de duur van de fase als eenoudergezin, de eventuele schuldgevoelens bij de volwassenen, de leeftijd van de kinderen, de duur en de intensiteit van de relatie van het koppel en de financiële mogelijkheden. Broers en zussen zijn van groot belang. Zij kunnen stabiliteit geven doordat zij vertrouwen en veiligheid bij elkaar ervaren. Ieder lid van het nieuwe gezin heeft haar eigen rol en plaats, en verschillende situaties doen zich voor. Elk gezin zoekt hierin naar een balans (De Potter 2008).

Verwachtingen van stiefouders

Veel stiefouders (vooral stiefmoeders) hebben hoge verwachtingen van het stiefgezin. Ook mythevorming speelt hierin een belangrijke rol:

- dat het stiefgezin hetzelfde is als een kerngezin ('oorspronkelijk' gezin);
- dat de aanpassing aan het stiefgezin vlot verloopt;
- de mythe dat stiefgezinsleden vanzelf van elkaar zullen houden.

Wanneer ze beseffen dat het in werkelijkheid vaak anders loopt, gaat dat gepaard met gevoelens van schuld, teleurstelling en verwarring. Mensen in een stiefgezin moeten erkennen dat zij een nieuw gezin vormen en dat dit type gezin een eigen dynamiek heeft (Panders 2007).

Problemen met grenzen stiefgezin

Waar het bij andere gezinnen duidelijk is wie wel en wie niet bij het gezin hoort, is dat bij stiefgezinnen minder het geval. Een nieuw samengesteld gezin (stiefgezin) kan geen traditioneel gezin worden. Er is altijd sprake van doorlaatbare grenzen naar minstens twee gezinnen toe. Hierdoor hebben ouders minder grip op het gezin. Dit kan verwarrend zijn en een gevoel van onveiligheid geven. Hierdoor kunnen stress en irritaties ontstaan bij de gezinsleden. Het is belangrijk dat partners bespreken hoe zij hiermee omgaan en hoe zij 'een team' kunnen vormen als er kinderen en stiefkinderen in het gezin zijn. Hiermee kunnen ouders de kinderen in het eigen gezin vastigheid geven.

Betrokkenheid en afstand

In tegenstelling tot andere gezinnen is er bij stiefgezinnen een duidelijker bewustzijn van hoe de relaties zijn binnen het gezin. Dit wordt versterkt door de kritische blikken van de buitenwereld. Schuldgevoel komt bij stiefouders veel voor: over het niet-houden van het stiefkind, over het wel-houden van het eigen kind. Ook stiefkinderen ervaren dat er verschil is in de mate van betrokkenheid of afstand in het gezin.

Boodschap voor nieuwe ouders

Stiefgezinnen zijn niet alleen complex wat betreft de structuur maar ook vanwege de cultuur in het gezin. Familietherapeut Ietje Heybroek en counselor en psychosociaal werker Boukje Overgaauw schrijven dat het tijd kost om een goede balans in het nieuwe gezin te vinden (Heybroek en Overgaauw 2008). In het gezin ontstaan nieuwe verhoudingen tussen de partners, kinderen die ze meebrengen en kinderen die ze samen krijgen. Ze stellen dat stiefouders moeten oppassen om zich te snel met de opvoeding te gaan bemoeien. Zij noemen tien aandachtspunten voor stiefgezinnen:

1. Bewustwording en weten dat het gezin geen kerngezin ('oorspronkelijk' gezin) is.
2. Het is belangrijk om met zijn allen over deze nieuwe situatie te praten.
3. De stiefouder moet niet te snel de rol van moeder of vader op zich nemen.
4. Met de partner moeten regels worden vastgesteld voor de kinderen.
5. Belangrijk is om als biologische ouder de nieuwe partner te steunen in het bijzijn van kinderen.
6. De liefde voor de eigen kinderen is anders dan voor stiefkinderen, de liefde kan groeien.
7. Dwarsliggend gedrag van kinderen moet niet persoonlijk worden opgevat maar als een uiting van de moeite die kinderen kunnen hebben met de nieuwe situatie.
8. Stiefouders en stiefkinderen zijn overgevoelig. Ze betrekken veel op zichzelf.

9. Bouw als partners aan de relatie (door het stiefouderschap lijkt het natuurlijk leerproces soms gestagneerd).
10. Als stiefouder is het belangrijk om iets te doen waar je goed in bent, bijvoorbeeld inspiratie halen uit een baan of hobby. Dit als tegenwicht voor onzekere gevoelens.

Rol van professionals

Een stiefgezin kent specifieke kenmerken, valkuilen en uitdagingen. Als een nieuw gezin hiervan op de hoogte is, kunnen veel problemen voorkomen worden. Stichting Stiefgezinnen Nederland doet de aanbeveling om al voorlichting en informatie te geven voordat een nieuw gezin wordt gevormd. Uit de praktijk van de Stichting Stiefgezinnen Nederland blijkt dat er in gezinnen gemiddeld na 2 à 3 jaar behoefte is aan directe ondersteuning. Mensen kloppen aan met vragen over opvoedkundige meningsverschillen, communicatie met kinderen of partner, loyaliteitsconflicten bij kinderen en financiële aspecten. Ook wordt er advies gevraagd hoe om te gaan met de ex-partners en andere familieleden. Hier ligt een belangrijke taak voor beroepskrachten om deze gezinnen adequaat te begeleiden. Zij moeten kennis hebben over wat de probleemgebieden kunnen zijn bij een samengesteld gezin en geïnformeerd zijn over de specifieke gezinssituatie waarin kinderen opgroeien (De Potter 2008). Voor meer informatie: Nieuwgezin.info

Rol stiefouders

De rol van de stiefouder is niet gemakkelijk. De stiefouder krijgt te maken met rollen als co-ouder en partner. Het is belangrijk om te realiseren dat de betekenis die een stiefouder kan hebben voor de kinderen van de partner ook afhankelijk is van de stiefouder. De stiefouder moet in gesprek gaan ('onderhandelen') met de partner en ouder van de kinderen, de andere ouder, de kinderen zelf en familie, vrienden en de omgeving. De stiefouder zal pas een echte plaats verwerven bij de kinderen als hij wordt gelegitimeerd door de ouder en als die hem steunt, aanmoedigt en vertrouwt (De Potter 2008).

Rol van de stiefmoeder

De meeste stiefmoeders beginnen met veel inzet aan hun nieuwe rol. Ze willen graag een goede moeder zijn voor de kinderen en zien graag dat de vader gelukkig is. Ze willen dat de omgeving blij is met hun komst en positief is over hun bijdrage aan het gezin. De verwachting van stiefmoeders dat ze vanzelfsprekend ook van de kinderen van hun partner houden blijkt niet altijd uit te komen. Kinderen hebben een andere houding tegenover een stiefvader dan een stiefmoeder. Moeders en vaders hebben andere verwachtingen van de rol van een nieuwe partner voor hun kinderen (Cottyn 2011).

Een stiefmoeder wordt geconfronteerd met dubbelzinnige verwachtingen in haar rol als partner en tegenover de stiefkinderen. Veel vaders verwachten dat hun nieuwe partner de zorgtaken voor zijn kinderen op zich neemt. Er wordt soms wel verwacht dat ze een moederrol vervult voor de stiefkinderen maar tegelijk wordt ze soms niet als moeder gezien vanwege de aanwezigheid van een biologische moeder.

De stiefmoeder mist vaak begrip voor haar complexe situatie. De band van de stiefmoeder met de stiefkinderen verloopt in eerste instantie via de vader. De stiefmoeder kan moeite hebben met de vanzelfsprekende loyaliteit tussen vader en kind, waardoor zij zich een buitenstaander kan voelen. Daarnaast kunnen stiefmoeders die zelf (nog) geen kinderen hebben onrealistische ideeën en verwachtingen hebben over kinderen (Manneke 2011).

Familietherapeut Ietje Heybroek (2008) beschrijft als valkuilen voor stiefmoeders:

- het te goed en te snel willen doen;
- zichzelf wegcijferen;
- negatieve gevoelens wegstoppen;
- denken dat zij het niet kunnen;
- zich te sterk richten op de stiefkinderen;
- de kinderen de schuld geven;
- denken dat zij de moeder kunnen vervangen.

Rol van de stiefvader

Het meest voorkomende nieuwe gezin is een stiefvadergezin: een moeder met haar kinderen en haar nieuwe partner. De meeste stiefvaders lukt het om de opvoeding van de biologische ouder te ondersteunen. Zij stellen zich vaak redelijk goed op de tweede plaats bij de opvoeding van de kinderen. Dat komt onder meer doordat de stiefvader meestal een volledige werkweek heeft en gewend is om een groot deel van het huishouden en de opvoeding over te laten aan hun vrouw. Ook de omgeving verwacht niet direct een actieve rol van de stiefvader. Moeders zijn vaak nogal gevoelig als het gaat om hun kinderen en houden de stiefvader goed in de gaten. Stiefvaders zijn afhankelijk van de ruimte die de moeder biedt om te mogen vaderen. Het gezag van stiefvaders wordt niet altijd erkend, zeker niet wanneer hij zich autoritair opstelt.

Stiefvaders zijn meestal vooral gericht op hun vrouw, het valt hen vaak tegen hoe weinig tijd ze voor elkaar hebben. Valkuilen voor stiefvaders zijn volgens Ietje Heybroek:

- schuldgevoelens
- loyaliteitsconflicten
- gezagskwesties
- reddersrol
- conflicten over geld
- naamswijziging

Ouders en hun nieuwe partners kunnen veel narigheid voorkomen als ze die valkuilen weten te vermijden.

Stiefplan

Bij een scheiding is een ouderschapsplan verplicht voor ouders die gehuwd of geregistreerd partner waren of samenwoonden en gezamenlijk het gezag over de kinderen hadden. Ook als er geen ouderschapsplan is hebben ouders meestal afspraken gemaakt over het opvoeden van de kinderen. Zie ook Ouderschapsplan in het dossier Scheiding.

Het is verstandig om een zogenaamd Stiefplan te maken als je een nieuw gezin start. Door vooraf met de nieuwe partner afspraken te maken over de opvoeding van de kinderen en stiefkinderen en door verwachtingen te bespreken en op elkaar af te stemmen, kunnen veel problemen worden voorkomen.

Het Stiefplan is gebaseerd op het ouderschapsplan. Het is ook een plan met afspraken over en met de kinderen, met het verschil dat je het Stiefplan samen met de nieuwe partner invult omdat je de wens en het verlangen hebt om juist bij elkaar te blijven. De nieuwe partners vullen het plan vrijwillig in, bijvoorbeeld voordat ze gaan samenwonen.

Partners die al jaren in een samengesteld gezin samenwonen kunnen met het op te stellen Stiefplan hun samengestelde gezin evalueren. Is het nieuwe gezin mee- of tegengevallen? Wat is er gelukt en wat (nog) niet? Waar loop je tegenaan, wat zijn wensen en wat zou je anders willen. Hoe maak je lastige onderwerpen bespreekbaar? Wanneer je pas gaat samenwonen als de kinderen uit huis zijn heeft het samenwonen met een nieuwe partner nog steeds impact op het gezin. Volwassen kinderen zijn gewend aan het ouderlijk huis en een eigen sfeer. Daarnaast zijn volwassen kinderen kritisch ten opzichte van de nieuwe partner. Is hij wel goed voor moeder nu ze alleen is vragen ze zich af. Of is zij wel zorgzaam voor vader?

In het Stiefplan staat:

- elkaars voorgeschiedenis
- gemeenschappelijke wensen en doelen
- wat de kinderen willen
- wat de kinderen verwachten
- wat ieder individueel belangrijk vindt
- wat ieder nodig heeft

Na een jaar samenwonen kunnen de gezinsleden in het samengesteld gezin het plan opnieuw doornemen.

Op www.stiefplan.nl is een document voor het opstellen van een basisstiefplan te downloaden. Dit document komt uit Haverkort, Kooistra en Hendrikse-Voogt (2012).

Tips voor stiefgezinnen

In de brochure 'Uit elkaar... en de kinderen dan?' (2009) van het ministerie van VWS de Rijksoverheid staan een aantal tips voor gescheiden ouders met een nieuwe partner en voor stiefouders. Lees de brochure hier: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/scheiden/documenten-en-publicaties/brochures/2009/03/10/uit-elkaar-en-de-kinderen-dan.html.

Tips voor gescheiden ouders met een nieuwe partner

- **Laat ouders niet te snel met een nieuwe partner komen.**
Tijdens en na de scheiding hebben kinderen extra aandacht en steun nodig. En tijd om tot rust te komen en zich aan te passen. Een nieuwe vriend of vriendin van een ouder kan dan net even te veel zijn. Ouders doen er goed aan de kinderen, ook in een latere fase, pas kennis te laten maken met een nieuwe geliefde als het ernaar uitziet dat het om een serieuze relatie gaat. Het is handig elkaar beter te leren kennen op de dagen dat de kinderen bij de andere ouder zijn.
- **Ouders moeten zich realiseren dat de kinderen mogelijk andere ideeën hebben over hun nieuwe liefde.**
Kinderen willen dat hun ouders zich als ouders gedragen. Verliefd gedrag past daar niet bij. Ouders moeten er dus rekening mee houden dat hun kinderen zich er ongemakkelijk bij kunnen voelen. Ouders moeten ook niet verwachten dat hun kinderen net zo enthousiast zijn over hun nieuwe relatie als zijzelf.
- **Het helpt als ouders goed in de gaten houden hoe de kinderen zich voelen.**
Moeders en vaders kunnen er maar beter op voorbereid zijn dat de kinderen zich enorm bedreigd kunnen voelen door de komst van een nieuwe partner. Nu moeten ze hun ouder zomaar delen met iemand anders. Zijn ze minder belangrijk geworden? Het helpt de kinderen als hun biologische ouder tijd met hen alleen doorbrengt en dan iets speciaals met hen doet en hun alle aandacht geeft.

Tips voor (aanstaande) stiefouders

- **Laat (aanstaande) stiefouders vooral realistische verwachtingen koesteren.**
Nieuwe partners moeten er niet vanuit gaan dat het vanzelfsprekend is om een goedlopend gezin tot stand te brengen. Ze zijn niet verplicht meteen van hun stiefkinderen te houden en omgekeerd hoeft dat ook niet. Het vormen van een stiefgezin vraagt veel begrip, geduld en doorzettingsvermogen van alle partijen. Vooral stiefmoeders kunnen het zwaar te verduren hebben. Kenners menen dat het zeker twee tot vijf jaar kan duren voordat iedereen zijn positie in het nieuwe gezin heeft gevonden.
- **Stiefouders moeten niet meteen de ouderrol op zich nemen.**
Het is beter als stiefouders zich in eerste instantie terughoudend opstellen en de verantwoordelijkheid voor de opvoeding overlaten aan hun partner, de biologische ouder. Wel kunnen ze die partner steun op de achtergrond bieden. Stiefouders doen er goed aan de kinderen duidelijk te maken dat ze niet de plaats van hun andere ouder willen innemen. Het is belangrijk eerst het vertrouwen van de kinderen te winnen en iedereen de tijd te geven om aan elkaar te wennen. Bij oudere kinderen is het de vraag of de stiefouder wel ooit als opvoeder moet gaan optreden. De rol van 'oudere vriend(in)' kan beter zijn.
- **Stiefouders moeten rekening houden met een mogelijk andere opvoedstijl van hun nieuwe partner.**
De nieuwe partner heeft misschien een andere kijk op opvoeden. Stiefouders kunnen maar beter voorzichtig zijn met kritiek op dit gebied. Het is raadzaam dat stiefouder en ouder er

met elkaar over praten en proberen samen een aantal basisregels vast te leggen. Eventuele veranderingen kunnen het best geleidelijk worden ingevoerd.

- **Ouders en stiefouders doen er goed aan niet voorbij te gaan aan de gevoelens van 'de andere ouder op de achtergrond'.**

Het kan voor een ex erg pijnlijk zijn als een vreemde zich als ouder van de kinderen gedraagt. Nieuwe partners doen er goed aan hier rekening mee te houden. Dat kan misschien voorkomen dat de emoties weer oplaaien. Als de kinderen de nieuwe stiefouder niet accepteren, zijn ze misschien bang dat ze daarmee hun andere ouder ontrouw zijn. Het helpt als de biologische ouders goed kunnen samenwerken, en als ouder en stiefouder de kinderen de ruimte geven loyaal te zijn aan hun andere ouder.

- **Het is belangrijk dat ouder en stiefouder elkaar steunen als partners**

Het is aan te bevelen dat ouder en stiefouder werken aan een sterke relatie met elkaar. Die moet meer dan in een 'gewoon' gezin tegen een stootje kunnen. Laten de partners elkaar steunen en een stevig team vormen. Regelmatig tijd voor elkaar vrijmaken, versterkt de band. Dat bevordert ook de andere relaties in het stiefgezin.

Partnerrelatie

Hechte partnerrelatie belangrijk

De partnerrelatie is de spil van het nieuwe samengestelde gezin. De twee partners kiezen voor elkaar. Je kiest niet voor de kinderen die de ander heeft. Fundamenteel belangrijk voor het welbevinden van de stiefouder is een stevige partnerrelatie. Een luisterend oor van de partner voor de frustraties, pijn en aparte belevingen als stiefouder is van belang.

De ingewikkelde verhoudingen in een nieuw samengesteld gezin doen een stevig beroep op de ouder-kindrelatie en de partnerrelatie. Er is een onderscheid tussen partnerschap en ouderschap en ook een onderscheid tussen ouderschap en stiefouderschap. Als partners is men een paar, als ouders niet. Lieve Cottyn, psycholoog van de interactie-academie in Antwerpen, vindt het belangrijk om deze positie van de stiefouder te erkennen. Want het negeren van deze uitzonderlijke positie, met weinig maatschappelijke erkenning, kan veel negatieve emoties bij de ouders veroorzaken, zoals woede en schuldgevoel (Cottyn 2011).

Verschillen in levensfase tussen stiefouders

Bij eerste huwelijken gaan partners veelal gelijk op: beiden zijn tegelijkertijd voor het eerst getrouwd, worden op hetzelfde moment vader of moeder en het gezin is even oud als het oudste kind. Meestal hebben partners ongeveer dezelfde leeftijd. Bij volgende relaties is er sprake van een ander verleden, waarbij de biologische ouder al veel langer met het eigen kind optrekt, waarbij verschillende levenservaringen worden meegenomen en er soms een leeftijdsverschil is, waardoor partners verschillende behoeften hebben. Dat kan leiden tot andere verwachtingen van elkaar en tot teleurstellingen over levensdoelen. De ene partner heeft bijvoorbeeld besloten zich minder te focussen op het werk en meer met kinderen en het nieuw samengestelde gezin te willen doen, terwijl de andere partner juist carrièrestappen maakt en het werk centraal stelt in het leven (Panders 2007).

Machtswesties binnen stiefgezinnen

Mensen hebben in het algemeen behoefte aan controle over situaties. Stiefgezinnen bezitten twee factoren die het uitoefenen van controle compliceren.

- De voormalige echtgeno(o)t(e) van de partner is indirect aanwezig en heeft invloed binnen het stiefgezin. Een ex-vrouw kan bijvoorbeeld ad hoc bepalen wanneer de kinderen bij de vader komen. Dat kan de plannen van het nieuwe stel doorkruisen.
- Stiefkinderen willen vaak niet luisteren naar een derde volwassene.

Erkenning van verschillende loyaliteiten

In een nieuw gezin kan de stiefouder te maken krijgen met loyaliteitsproblemen van de partner, zoals bijvoorbeeld de verdeling van de tijd tussen partner en kinderen. Het gedrag van partner en kinderen richting de stiefouder kan er complex of afwijzend door worden. Het is belangrijk dat nieuwe partners erkennen dat zij een eerdere liefde hebben gehad en daarmee een gezin vormden. Ook is het van belang dat zij in het nieuwe samengestelde gezin de bijzondere band met hun biologische kinderen vorm kunnen geven zonder in loyaliteitsconflict te komen met hun nieuwe partner, hun eigen kinderen of hun stiefkinderen. Als er erkenning is in een nieuw samengesteld gezin wordt de onderlinge betrokkenheid hechter. Dit vergroot de slaagkans van een samengesteld gezin (Haverkort 2009).

Commitment basis voor stabiel stiefgezin

De basis voor een stabiel stiefgezin is het commitment tussen beide partners. Men moet een hechte band hebben en er helemaal voor gaan. Dit kost tijd en vraagt voortdurend aandacht. In een tweede huwelijk moeten beide partners besluiten dit commitment aan te gaan. Dit blijkt ook uit onderzoek: de beste tweede huwelijken waren niet te snel na de kennismaking tot stand gekomen. De band met de ex kan een gevaar zijn voor het tweede huwelijk. Goede vrienden blijven met je ex lijkt slechts mogelijk op lange termijn, als de band in het nieuwe, tweede huwelijk stevig gevestigd is. Hoewel een hechte partnerband een belangrijke voorwaarde is voor een geslaagd tweede huwelijk en voor een geslaagd stiefgezin, is het ook essentieel dat beide partners individuen zijn en blijven (Mosely en Mosely 1998).

Relatie met de uitwonende ouder

Stiefgezinnen hebben te maken met een inwonende en een uitwonende ouder. Bij co-ouderschap wisselen die posities ook voortdurend. Het contact tussen de inwonende ouder, meestal de moeder, met de uitwonende ouder, meestal de vader, verloopt niet altijd probleemloos. De kinderen worden vaak direct of indirect bij ouderlijke problemen betrokken.

Netwerk

Spanningen binnen stiefgezin

Een stiefouder heeft een zorgrelatie zonder biologische band. De juridische positie van stiefouders is niet eenvoudig omdat stiefouders zelden het wettelijk gezag over kinderen hebben. Het ontbreken van een maatschappelijk erkende band met de stiefkinderen kan leiden tot veel spanningen in het gezin. Het sociale netwerk hoeft de spanningen niet op te lossen of te veranderen maar kan wel proberen de spanningen te begrijpen. Volgens ervaringsdeskundige Addy Manneke blijkt uit onderzoek dat het betrekken van het hele netwerk rondom het kind de kwaliteit van hulp bevordert (Cottyn 2011; Manneke 2011; Spruijt 2010).

Netwerk kan steun geven

Het netwerk van het kind wordt uitgebreid door het samenwonen van een ouder met een nieuwe partner. Het kind krijgt te maken met de kinderen, familie en vriendenkring van de stiefouder. Daarnaast worden de contacten met de eigen uitgebreide familie vaak behouden. Het sociale netwerk kan een belangrijke steun zijn bij het ontstaan van een nieuw samengesteld gezin:

- Bestaande familieleden kunnen:
  - een brug slaan tussen verleden, heden en toekomst;
  - een rol vervullen als vertrouwenspersoon door te luisteren naar de problemen die het kind ervaart met zijn stiefouder;
  - het kind stimuleren om een affectieve band met de stiefouder op te bouwen. Dat vraagt echter wel van de familieleden dat zij zelf in staat zijn om voldoende afstand te nemen van het conflict waarin hun eigen kinderen zijn betrokken.
- Stiefgrootouders kunnen:
  - een positieve rol vervullen door hun eigen kind als stiefouder te steunen.
  - ze kunnen kinderen helpen de kinderen van de andere partner te accepteren en hen geleidelijk vertrouwd maken met de tradities van hun eigen gezin (De Potter 2008).

Voor grootouders zijn weinig voorbeelden voorhanden over de omgang met stiefkleinkinderen, ondanks het feit dat 25 procent van alle grootouders stiefgrootouder is (Szinovacz 1998).

Eigen kracht conferenties

Voor stiefgezinnen waarin bijvoorbeeld zorgen zijn over een of meer kinderen kunnen Eigen Kracht-conferenties worden georganiseerd, waarbij het sociaal netwerk wordt betrokken. Voor meer informatie zie het NJi-dossier Scheiding: www.nji.nl/scheiding

Steun van belangenorganisaties

Belangenorganisaties voor stiefgezinnen kunnen behalve steun ook veel informatie bieden aan gezinnen en hulpverlening. In Nederland bestaat bijvoorbeeld de Stichting Stiefmoeders en de stichting Nieuw Gezin Nederland:

www.stichtingstiefmoeders.nl
www.nieuwgezin.info.

Bronnen

- Cottyn, L. (2011), 'Leven met andermans kind als stiefouder', in 'Ouderschapskennis', jaargang 14, nr. 3.
- Currie, C. et al. (2012) Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Kopenhagen: WHO Regional Office for Europe
- Distelbrink, M., E. Kromontono e.a. (2010), Kinderen aan het woord over gezinnen. Utrecht: Verwey-Jonkerinstituut.
- Haverkort, C (2009), 'De betekenis van erkenning in het nieuw samengestelde gezin', in: 'Ouderschap en ouderbegeleiding', jaargang 12, nummer 1.
- Haverkort, C., M. Kooistra-Popelier, A. Hendrikse-Voogt (2012), 'Hoe maak je een succes van je nieuwe gezin?' Huizen, Uitgeverij Pica.
- Haverkort, C. en Spruijt, E. (2012), 'Kinderen uit nieuwe gezinnen: handboek voor school en begeleiding'. Houten, Lannoo Campus.
- Heybroek, I., B. Overgaauw e.a. (2008), 'Samengesteld. De dynamiek van het stiefgezin'. Amsterdam, SWP.
- Manneke, A. (2011), 'De stiefmoeder in beeld', in: 'Tijdschrift voor Orthopedagogiek', 50, p. 351-361.
- Panders, J. (2007), 'Geen stiefmoeder, maar wat dan wel? Een onderzoek naar rollen, thema's en hulpbehoefte van niet-residentiële stiefmoeders'. Scriptie Universiteit van Amsterdam.
- Potter, V. de (2008), 'Het kind in een nieuw samengesteld gezin'. Koning Boudewijnstichting.
- Programmaministerie voor Jeugd en Gezin (2009). 'Uit elkaar...en de kinderen dan? Verkrijgbaar via Rijksoverheid.nl.
- Spruijt, E. en H. Kormos (2010), 'Handboek scheiden en de kinderen: voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft'. Houten, Bohn Stafleu Van Loghum.
- Steenhof, L. (2007), 'Schatting van het aantal stiefgezinnen', in 'Bevolkingstrends', 4e kwartaal 2007. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Szinovacz, M.E. (1998), 'Grandparents today: a demographic profile', in: 'The Gerontologist', 38, p. 37-52.
- Wolswinkel, L. en A. Boenders (2010), 'Scheiding en de zorg voor de kinderen: handreiking voor gemeenten, DSP, in opdracht van het programmaministerie voor Jeugd en Gezin.